ज्ञानं दीपवन्नेन्द्रियोद्भवम् । यथा सूर्यस्तथा ज्ञानं यद्-
विप्रर्षे ! विवेकजम् । महत्याह वेदार्थं स्मृत्वा यन्मुनि-
सत्तम ! । तदेतच्छ्रूयतामत्र साधु ते गदतो मम । द्वे
ब्रह्मणी वेदितव्ये शब्दब्रह्म परञ्च यत् । शब्दब्रह्मणि
निष्ठातः परं ब्रह्माधिगच्छति । द्वे विद्ये वेदितव्ये वै
इति चाथर्वणी श्रुतिः । परया तत्परप्राप्तिर्ऋग्वेदादि-
रवाऽपरा । यत्तदव्यक्तमजरमचिन्त्यमजमव्ययम् ।
अनिर्देश्यमरूपञ्च पाणिपादाद्यसंयुतम् । विभुं सर्व-
गतं नित्यं भूतयोनिमकारणम् । व्याप्यऽव्याप्यं यतः
सर्वं तं वै पश्यन्ति सूरयः । तद्ब्रह्म तत्परं धाम
तच्चैव मोक्षकाङ्क्षिणाम् । श्रुतिवाक्योदितं सूक्ष्मं
तद्विष्णोः परमं पदम् । तदेव भगवद्वाच्यं स्वरूपं
परमात्मनः । वाचको भगवच्छब्दस्तस्याद्यस्याचरात्मनः ।
एवं विगदितार्थस्य सतत्त्वं तस्य तत्त्वतः । ज्ञायते
येन तज्ज्ञानं परमन्यत्त्रयीमयम् । अयन्तु गोचरस्यापि
तस्यैव ब्रह्मणो द्विज ! । पूजायां भगवच्छब्दः क्रियते
सौपचारिकः । शुद्धे महाविभूत्याख्ये परे ब्रह्मणि
वर्त्तते । मैत्रेय ! भगवच्छब्दः सर्वकारणकारणे । सर्वाणि
तत्र भूतानि वसन्ति परमात्मनि । भूतेषु च स सर्वात्मा
वासुदेवस्ततः स्मृतः । ज्ञानिकाः जनकायाह पृष्टः
सेनिध्वजः पुरा । नामव्याख्यानमनन्तस्य वासुदेवस्य
तत्त्वतः । भूतेषु वसते सोऽन्तर्वसन्त्यत्र च तानि यत् ।
धाता विधाता जगतां वासुदेवस्ततः प्रभुः । स सर्व-
भूतप्रकृतिर्विकारगुणांश्च दोषांश्च सदा । व्यतीतः ।
अतीतसर्वावरणाखिलात्मा तेनावृतं यद्गुणजालराशम् ।
अमलकल्याणगुणात्मको हि स्वशक्तिलेशाहृतभूतवर्गः ।
इच्छागृहीताभिमतोरुदेहः संसाधिताशेषजगद्धितोऽसौ ।
तेजोबलैश्वर्यसमन्वितश्च वीर्यशक्त्यादिगुणैकराशिः ।
परः परार्थो परमात्मा न यत्र क्लेशादयः सन्ति परावरे
ते । स वैश्वरो व्यष्टिसमष्टिरूपो व्यक्ताव्यक्तरूपः प्रकट-
स्वरूपः । सर्वेश्वरः सर्वदृक् सर्ववेत्ता समस्तशक्तिः परमे-
श्वराख्यः । स ज्ञायते येन तदस्तदोषं शुद्धं परं निर्मल-
मेकरूपम् । संदृश्यते चाप्यवगम्यते वा तज्ज्ञानमज्ञा-
नमतोऽन्यदुक्तम्" विष्णुपु० । "नारद उवाच । कृतं
त्रेता द्वापरञ्च कलिश्चेति चतुर्युगम् । दिनमेकं
युगं ज्ञेयं तस्य वा चैकसप्ततिः । मन्वन्तरन्तु तज्ज्ञेयं
ते च वत्त चतुर्दश । स कल्पो नाम वै कोऽसदन्ते
प्रलयस्य वः । सा त्रयोदशी राजेन्द्र ! यत्र नैतेऽन्यु-
लाशनः । त्रयोलोकास्तदा राजन् ! लीयन्ते तद्विभि-
त्ततः । नैमित्तिको लयो नाम दैनन्दिन इतीर्यते ।
एवं दिनप्रमाणेन ब्रह्मणः शतवार्षिकम् । आयुः
पूर्वपरार्द्धं तु परार्द्धं द्वे प्रकीर्त्तिते । द्विपरार्द्धे व्यतीते
तु ब्रह्मणो जगदात्मनः । तदा प्रकृतयः सप्त प्रलयं यान्ति
भूमिप ! लयः प्राकृतिको ह्येष लीने ब्रह्मणि भूपते ! ।
अण्डकोशोऽपि सकलः प्रलयं याति सर्वशः । पूर्वद्-
पन्तु वक्ष्यामि प्रलयस्यास्य भूपते ! । शतवर्षाणि
भूमौ हि पर्जन्यो नैव वर्षति । दुर्भिक्षे निर्जले लोके
प्रजाः सर्वाः क्षुधार्दिताः । परस्परं भक्षयन्त्याः क्षयं
यास्यन्ति भूमिप ! । सप्तर्क्षे च धरण्यास्तु दग्धेषु च सतारु
च । देहे च यो रसस्तं हि रविर्हरति रश्मिभिः ।
ततः संवर्त्तको नाम ज्वलनाशी जनाधिपः । सहर्म-
ण्डलोत्पन्नो दहत्यग्निसमारथिः । सर्वं ब्रह्माण्ड-
भाण्डं वै तत्कालक्षोभगर्जितः । एवं दग्धं महाराज !
वज्रप्रकाश्यां समन्ततः । दग्ध्वा गोमयपिण्डाभं ब्र-
ह्माण्डं सारवर्जितम् । प्रचण्डः पवनो राजंस्ततोवर्ष-
यतं पुनः । संवर्त्तको नाम महान् ब्रह्माण्डं चाव-
यिष्यति । ततो मेघा महाघोरा नानावर्णा अने-
कशः । यतं वर्षाणि वर्षन्ति गर्जन्ति च महास्वनाः ।
एकोदकं ततो विश्वं निर्गुणं निर्विकारकम् । भूमेर्गन्ध-
गुणं राजन् ! प्रवन्त्यापः समन्ततः । गुणनाशात् सर्वं
पृथ्वी प्रलयं प्राप्नुते तदा । तेजस्तपां रसगुणं सगन्धं
विनते बलात् । ततः प्रलयमायान्ति राजन्नापोऽपि
तद्गुणात् । तेजस्तु ततो रूपं रसगन्धसमन्वितम् ।
वायुर्हरति चण्डात्मा, तेजः प्रलयमृच्छति । आकाशस्तु
ततो वायोः स्पर्शं परगुणैः सह । समादत्ते महा-
राज ! अम्बरेऽथ प्रलीयते । आकाशस्य गुणं शब्दं
गुणैरन्यैः समन्वितम् । अहङ्कारः समादत्ते नभस्यनिल
प्रलीयते । तैजसेन्द्रियाणाञ्च देवा वैकारिका
तथा । अहङ्कारे प्रलीयन्ते जगदेतच्चराचरम् । अह-
ङ्कारं भक्षयन्ति ततः सत्त्वादयो गुणाः । यस्ते तान्
महाराज ! आद्या प्रकृतिरुच्यते । न तस्याः काल-
दोषेण परिणामो नरर्षभ ! । आद्यन्तरहिता सा हि
नित्यं कारणमव्ययम् । शक्तिर्भगवतः सा हि तदेक-
परमा च सा । इत्युक्तः प्रलयो राजन् ! विश्वस्यास्य
महामते ! । यथोत्पत्तिक्रमेणास्य व्युत्क्रमेण लयस्तथा"
स च प्रलयो न्यायादिमते द्विविधः खण्डप्रलयो महा-